

Vuk'uzenzele

O e tlišetšwa ke Dikgokagano tša Mmušo (GCIS)

English/Sepedi

Manthole 2021

**Go tliša dingo-
ngorego go
GEPF go nolo-
fadišwe**

Letlakala 2

**Re fedisa
mapheko a go
thibela go tšena
ka Tirelong ya
Setšhaba**

Letlakala 10

Bega bomenetša ka go diriša mogala wa go se lefelwe wa twantšho ya bomenetša

GE O BELAELA gore go na le tiro ya bomenetša, ya tsogolekobong, ya bohodu goba ya go tshela molao ka tirelong ya setšhaba, o kgopelwa go e bega.

Silusapho Nyanda

Go fediša bomenetša ka tirelong ya setšhaba go tšwela pele go ba seo se beilwego pele ke mmušo gomme Mogala wa go se Lefelwe wa Twantšho ya Bomenetša wa Bosetšhaba o dira gore go be bonolo go maloko a setšhaba go bega ditiro tšeo di belaelwago go ba tša bomenetša.

Mogala wo wa go se lefelwe o tsebagaditšwe semmušo ke Khomišene ya Ditirelo tša Setšhaba (PSC) ka 2004 gomme go tloga ka nako yeo, go amogetšwe megala ya go feta ye 100 000 yeo e bego e bega diti-ragalo tšeo go bego go belaelwa gore ke tša bomenetša le tša tšhomišobošadi ya ditšhelete tša mmušo.

Megala ye e bego e letša ke bahlabamekgoši e feleleditše ka gore go nyakišišwe melato ya bomenetša, ya tsogolekobong le ya melato ye mengwe yeo e

ka bago ye 24 035, gwa bolela Mokhomišenare wa Ditirelo tša Setšhaba Michael Seloane, yo a hlokometšego mošomo ka moka wo o dirwago ke khomišene ye.

Magareng ga ngwaga wa 2020 le wa 2021, melato ye 337 e ile ya begwa ka mogala wo wa go se lefelwe. Ye 35 ya melato ye e akareditše ditiro tša bomenetša

tša go amana le go thwala bašomi le go thwala baabi ba ditirelo ka fao go sego molaong gomme ditiro tše di nyakišišwa ke PSC. Melato ye mengwe ye e šetšego e ile ya fiwa dikgoro tše dingwe tša mmušo goba ditheo tša phethagatšo ya molao gore di nyakišišwe.

Ditiro tša bomenetša tša go amana le kago ya dintlo

ya Lenaneo la Kagoleswa le Tlhabollo (RDP), dithentara le thušo ya ditšhelete tša leago tša mmušo ke tše dingwe tša ditiro tše di tlwaelegilego tšeo di dirilwego.

“Ka nakong ya kiletšo ya mesepelo re hweditše melaetša ya go bega ditiro tša bomenetša ka diemeile. Re na gape le lenaneo la kgatišo ya melaetša la

maitirišo go bao ba nyakago go letšetša mogala wo wa go se lefelwe ka morago ga diiri tša mošomo,” Seloane a realo.

O tlaleletša ka gore go tloga mola magato a kiletšo a mosepelo a theošetšwago fase, go bile le koketšego ya go nanya ya go bega bomenetša bjo bo amanago le thušo ya ditšhelete tša leago, kudukudu tša dithušo tša ditšhelete tša Kimollo ya Masetlapelo a Leago.

Go maatlafatša matsapa a go fediša bomenetša, Mmušo o maatlafaditše bokgoni bja ditheo tša phethagatšao ya molao ka go di fa bašomi bao ba nago le bokgoni, le go hloma

Lefelo la Kopaneloditirelo. Lefelo le le bopilwe ke dihlapha tša ditheo tša phethagatšo ya molao tšeo di fanago ka tshedimošo le methopo ka ntweng ya kgahlanong le tsogolekobong le bomenetša ge go rekwa dithoto le ditirelo tša go amana le COVID-19.

Naa go direga eng ka moragoga ge go begilwe ditiro tša bomenetša?

Seloane o bolela gore ge molato o begilwe ka mogala wa go se lefelwe, bahlankedi ba tharollo ya molato ka pela ba lekola gore tshedimošo ka moka ya maleba e filwe. Se se akaretša

**E tšwelapele
letlakaleng la 2**

Go bala Vuk'uzenzele Ikhweletše GOVAPP go:

Nyaka SA Government go Google playstore goba go appstore

IKGOKAGANYE LE RENA GO

Vuk'uzenzele

@VukuzenzeleNews

Diwepeaete: www.gcis.gov.za
www.vukuzenzele.gov.za

E-mail: vukuzenzele@gcis.gov.za
Mogala: (+27) 12 473 0103

Tshedimosetso House:

1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

VUK'UZENZELE KE MAHALA, GA E REKIŠWE

E tšwelapele go tšwa letlakaleng la 1

dintlha tša gore ke mang a dirilego eng, tiragalo yeo go bolelwago ka yona e diregile neng, le gona ka lebaka la eng.

O bolela gore ge go ka hwetša gore go bile le tiragalo ya go tshela molao – e ka ba ya go reka dithoto le ditirtelo le ya go thwala bašomi ka tsela ya bomenetša, pipamolomo, bomenetša bja go amana le kabo ya dintlo tša RDP, tso-golekobong yeo e amanago le tšhelete ya thušo ya leago, bofaladi bjo bo sego molaong, tlaišo, bohodu goba tsogolekobong – PSC e tla šišinya gore go be le kgato ya kimollo go Kgoro ye e amegago goba

ya romela molato woo go the Hawks, Tirelo ya Maphodi sa ya Afrika Borwa (SAPS) goba go Sehlophatšhomo sa Twantšho ya Bomenetša go nyakišišwa go tšwela pele.

Melato yeo PSC e e romelago go dikgoro go yo nyakišišwa e akaretša:

- Ge bašomi ba mmušo ba dira mešomo ya tlaleletšo go hwetša tšhelete ka ntle le tumelo ya dikgoro tšeo ba di šomelago;
- Dithulano tša Dikgahlego tšeo di sego tša tsebagatšwa dikgorong tšeo ba di šomelago le;
- Maitshwaro ao a sa amogelegego.

Seloane o bolela gore PSC

e fa dikgoro tša mmušo matšatši a 60 go nyakišiša le go tswalela molato woo.

O bolela gore go tloga fao Kgoro e tsebiša PSC ka ga dikutollo tša yona. “Ge e le gore re thabišwa ke dikgato tšeo di tšerwego ke kgoro, re tla tswalela molato woo, eupša ge re se ra kgotsofala, re boela go bona.”

Re tiišitše gore maina a gagoakasetsebagatšwe

Ge mmegi wa ditiro tša bomenetša a sa nyake gore leina la gagwe le tsebagatšwe, mohlankedi wa PSC wa mogala wa go se lefelwe o ngwala fela dintlha tša gagwe tša boikgokaganyo. Se se bohlokwa gore ge e le gore

tshedimošo ya tlaleletšo e a hlokega, PSC e kgone go ikgokaganya le yena.

Babegi ba ditiro tša bomenetša bao ba begago melato mogaleng wa go se lefelwewa PSC banetefaletšwa gore ba tla šireletšwa ge e le gore ba nyaka go dula maina a bona a sa tsebagatšwe, gwa bolela Seloane. O hlaloša gore bahlankedi ba tha-

rollo ya molato ka pela ba hlahlilwe go netefatša gore boitšhupo bja mmegi wa ditiro tša bomenetša bo dula bo šireleditšwe.

Seloane o bolela gore ma-Afrika Borwa ba swanetše go bega ditiro tša bomenetša ka gobane di utswetša bahloki le go thibela tlhabollo, gomme se se thibela gore naga ye e tšwele pele. **U**

Mogala wa go se Lefelwe wa Twantšho ya Bomenetša wa Bosetšhaba: 0800 701 701
Babegi ba ditiro tša bomenetša ba ka romela gape melaetša ya go bega ditiro tša bomenetša ka emeile go integrity@publicsericecorruptionhotline.org.za goba ka go romela fekese go 0800 204 965.

Go tliša dingongorego go GEPF go nolofaditšwe

Maloko, bašomi bao ba tšwelego phenšene le baholegi ba Sekhwama sa Phenšene sa Bašomi ba Mmušo (GEPF) bjale ba na le mo ba ka lilelago gona ge e le gore ga se ba thabišwa ke tirelo ye ba e hwetšago.

Go netefatša gore maloko a GEPF le ba malapa a bona ba swarwa gabotse, lekgotlataolo mo nakong ye e sa tšwago go fetalesa tšwagohloma kantoro ya go rarolla dingongorego. Maditsela wa Phenšene ya Bašomi ba Mmušo (GEPO) ke kantoro ya ka gare yeo e ikemego ya GEPF.

GEPF ke ye nngwe ya di-khwama tša phenšene tše kgolo kudu mo lefaseng, gomme yona e na le maloko a go feta a 1.2 milione le batho bao ba tšwelego phenšene le baholegi ba go feta ba 450 000. Sekhwama se hlo-

milwe le go laolwa ka go latela Molao wa Phenšene ya Bašomi ba Mmušo.

Moatbokheiti Makhado Ramabulana o thwetšwe bjalo ka Maditsela wa Sekhwama sa Phenšene. O bolela gore kantoro ye e hlomilwe go thuša batho bao ba sego ba thabišwa ke ditirelo tša GEPF.

E tla ba mohola kudu go batho bao ba sa kgonego go lefela baemedi ba molao. Pele ga ge batho ba ka iša dingongorego tša bona go Kantoro ya Mošireletši wa Setšhaba goba go dikgorotsheko, ba ka kgopela go hwetša bonamodi go Maditsela wa Sekhwama sa Phenšene.

Maditsela wa Sekhwama sa Phenšene o tla tsena gare merero yeo ditefelo di ditelegago go lefelwa ka lebaka la mabaka a a sa kwagalego.

O kgona go namola fela go dingongorego tšeo di diri-

lwego mo mengwageng ye e fetilego ye meraro.

Merero ye mengwe yeo e šongwago ke GEPO e akaretša:

- Go palelwa ga bahlankedi go dira mešomo ya bona go latela molao le melawana ya Sekhwama;
- Go se phethagatše tumelano ka ntle le go fa lebaka leo le kwagalago le;
- Tshedimošo ye e phošagetšego goba yeo e timetšago batho yeo e fiwago ke bašomi ba GEPF.

Pele ga ge a ka tliša ngonngorego go GEPO, motho o swanetše go romela ngongorego ye e ngwadilwego go GEPF, go Setheotshepedišo sa Diphenšene tša Mmušo (GPAA) goba go mongmošomo wa gagwe, a mo fe sebaka sa go rarolla

bothata bjoo.

“Oswanetše go ba fa matšatši a 30 go phošolla phošo ye o e bonego. Ge, ka morago ga matšatši a 30, bothata bja gago bo tšwela pele go se rarollwe, o ka romela ngongorego ya gago go Maditsela,” gwa hlaloša Ramabulana.

Maditsela a ka se amogeletaba yeo ge e le gore go šetše go na le diphatišišo tša semmušo tšeo di dirwago go gongwe mabapi le yona.

“Mo dibekeng tše pedi go tloga ka letšatšikgwedi leo

ngongorego e amogetšwego ka lona, GEPO e tla šoma [taba yeo] gomme ya tsebiša mongongoregi ge eba e tla kgona go dira diphatišišo le go tšea sephetho ka ga taba yeo.”

Ge Mmaditsela a ka gana go dira diphatišišo ka ga ngongorego yeo, mongongoregi a ka ngwalela kantoro ya GEPO mo matšatšing a 21 gomme a fa mabaka a gore ke ka lebaka la eng a dumela gore ngongorego yeo e wela ka fase ga mošomo wo o filwego GEPO. **U**

Dintlha ka botlalo mabapi le ka fao o ka tlišago ngongorego di hwetšagala wepsaeteng ya GEPO mo go www.gepo.co.za. Dingongorego di ka dirwa inthaneteng, ka lengwalo, goba ka emeile. Go hwetša tshedimošo ka botlalo ikgokaganye le Complaints Manager ka go ngwala lengwalo go P.O. Box 11005, Hatfield, Pretoria, 0028, emeile: enquiries@gepo.co.za goba letšetša: 012 110 4950

government communications

Department:
Government Communication and Information System
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Tel: 012 473 0353

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za

Address: Private Bag X745, Pretoria, 0001

Acting Head of
Editorial and Production
Tyrone Seale | tyrone@gcis.gov.za

Acting Editor-in-Chief
Zanele Mngadi | zanelemngadi@gcis.gov.za

Managing Editor
Irene Naidoo | irene@gcis.gov.za

Writers
More Matshediso
Jauhara Khan
Silusapho Nyanda

Senior Designer
Tendai Gonese

Language Practitioners
Nomgcibelo Motha
Boitumelo Phalatse
Thandolunye Magudulela

Vuk'uzenzele
is published by Government
Communications (GCIS)

Printed by: RISING SUN PRINTERS
The Government Printer

All rights reserved. Reproduction of the newspaper in whole or in part without written permission is strictly prohibited.

Distributed by: ON THE DOT

"BJALE KE NAKO YA GORE KA MOKA GA RENNA RE
ŠOME MMOGO RE HLOMPHE NELSON MANDELA,
RE AGE AFRIKA BORWA YE MPSHA YA BOHLE."

MOPRESIDENTE CYRIL RAMAPHOSA

#SendMe

RE GO AGELA BOKAMOSO BJO BOKAONE
RE ITHUTA GO MADIBA

Re aga motheo wa dipeeletšo

Ka tlwaelo, ye ke nako ya ngwaga yeo re kopanya go babeeletši go tšwa ka mo nageng ka bophara le go ralala le lefase go tla go tsenela Khonferentshe ya Ngwaga le ngwaga ya Dipeeletšo ya Afrika Borwa.

Re swere Khonferentshe ya mathomo ya Dipeeletšo ka 2018 bjalo ka karolo ya maikemišetšo a rena a magolo a go kgopela tšhelete ye e ka bago R1.2 thrilione mo dipeeletšong tše diswa mo lebakeng la mengwaga ye mehlano. Khonferentshe yeo e tsenetswe ke baromiwa ba go feta ba sekete ka 2018 le ka 2019, gomme ka ngwaga wa 2020 e swerwe ka bidio inthaneteng ka lebaka la leuba la COVID-19.

Mmogo, dikhonferentshe tše di kgonne go hwetša tšhelete ye e fetago R770 pilione ya ditshepišo tša dipeeletšo go tšwa go makala a mehutahuta a ekonomi.

Khonferentshe ya bone ya Dipeeletšo ya Afrika Borwa e ka be e ile ya swarwa ka Dibatsela 2021, eupša re tšere sephetho sa go e šuthišetša ka Hlakola 2022 ka lebaka la go na le ditiragalo tše dingwe tše mmalwa tše di diregago mo lebakeng le. Tšona di akaretša dikgetho tša dipušoselegae, khonferentshe ya mabapi le tlelaemete ya COP26 le Pontšho ya Kgwebišano ya ka Gare ga Afrika. Lebaka le lengwe le bohlokwa leo le dirago gore re swere khonferentshe ye ngwaga wo o tlogo ke gore batho ba bantši ba tla be ba hlabetšwe ka moento wa COVID-19 ka nako yeo, gomme se sa dira gore go tšea maeto le go kgobokana go be bonolo.

Le ge e le gore Khonferentshe ya bone ya Dipeeletšo e

šuthišetšwe ka dikgwedi tše di ka fetago tše nne, lesolo la rena la dipeeletšo la maikemišetšo a magolo le tšwela pele. Le ge e le gore re ka kgabagareng ya seemo sa ekonomi seo se tlišago ditlhohele tše di bakwago ke leuba la COVID-19, seo se mpefaditšwego ke dikgaruru le tshenyho yeo e hlagilego ka dikarolong tša KwaZulu-Natal le Gauteng ka Mosegamanye, dikhamphani di tšwela pele go atlega go ditshepišo tša tšona tša dipeeletšo le go nyaka dibaka tše dingwe tša dipeeletšo ka Afrika Borwa.

Mo ngwageng wo o fetilego fela, tšhelete ye e nyakilego go ba R120 pilione ya ditshepišo tša dipeeletšo e tsene ka tlhomong ya diprotšeke goba ka go katološweng ga tšona.

Se se ra gore tekano ye e ka bago 38% ya palomoka ya ditshepišo tša dipeeletšo – goba R290 pilione – go fihla mo lebakeng le e tsene ka ekonoming. Dipeeletšo tše dingwe di ditelegile ka lebaka la COVID-19, kudukudu ka makaleng ao a amegilego gampe kudu a go swana le a kago ya dintlo le la boeti.

Lekala la botšweletši bja dihlae ke lefapha le lengwe leo le kgahlišago la kgolo.

Aspen Pharmacare mo nakong ye e sa tšwago go feta e tsebagaditše semmušo katološo ya kgwebo ya yona ka R3.4 pilione, yeo e

e tsebagaditšwego ka Khonferentsheng ya Dipeeletšo ya 2018. Peeletšo ye e fetošitše Lefelo la botšweletši la Gqerberha go ba le lengwe la mafelo a magolo a botšweletši bja dihlae tša go bolaya bohloko lefaseng ka bophara ebile e fane ka thušo ya botšweletši bja dilekanyo tše di fetago tše 100 milione tša moento wa COVID-19 wa Johnson & Johnson tše di bego di tšweletšwa ka fase ga konteraka ye itšego.

Mokgatlo wa Maphelo wa Lefase le ona o kgethile Afrika Borwa go ba monggae wa lefelo le legolo la go tšweletša moento wa mRNA le *Biovac Institute*, e lego selekane seo se tsenetswego ke lekala la mmušo le la phraebete.

Ngaka Patrick Soon-Shiong yo a belegetšwego ka Afrika Borwa le khamphani ya gagwe ye e bitšwago NantWorks e sa tšwago go tsebagatša ka ga lesolo la yona la maikemišetšo a magolo la go aga bokgoni bja tlhokomelo ya maphelo ye e gatetšego pele ka Afrika. Godimo ga peeletšo yeo ba tlogo e tliša, ditiragalo tše tša moragorago di tla tsenya letsogo go maikemišetšommogo a rena a gore khonthinente ye e tšweletše 60% ya meento yeo e e hlokago ka ngwaga wa 2040.

Enetši ke lefapha le lengwe la kgolo. Baphenkgišani ba

25 bao ba kgethilwego ka tikologong ya bohloko ya Lenaneo la rena la Go Thwala Batšweletši ba Mohlagase wa go Dirišwa leswa bao ba Ikemego ka moka ga bona go emetšwe gore ba tlo beeletša tšhelete ye e ka bago R50 pilione ka mo ekonoming.

Go oketšwa ga mollwane wa kabo ya dilaesentshe go botšweletši bja mohlagse bjo bo kopantšwego go fihla go dimekawate tše 100 go na le kgonagalo ya gore go ka feletša ka peeletšo ye kgolo ya lekala la phraebete ka diprotšekeng tša go tšweletša mohlagase.

Afrika Borwa e sa tšwa go hwetša tshepišo ya peeletšo ye e ka bago R131 pilione ya go thuša phetogelo ye kaone go ya go ekonomi ya go tšweletša meši ye mennyanane ka go beeletša ka go mohlagase wa go dirišwa leswa, haeterotšene ya go kwana le tikologo le difatanaga tša go sepetšwa ka mophlagase.

Boikgafo bjo bo dirilwego ke United States, United Kingdom, France, Germany le Mokgatlo wa Selekane sa Yuropa bo sepelelana le Tumelelano ye e fihleletšwego ka Paris, yeo e gapeletšago dinaga tše di humilego kudu go thekga lesolo la go fediša meši ya lefaufaug ka dinageng tše di hlabologago.

Dipeeletšo tše tša enetši di tla re thuša go fenya seemo sa go kgaotšwa ga mohlagase seo se mpefetšego seo naga ye e itemogelago sona mo lebakeng le, ge bokgoni bja tšweletšo ye mpsha ya mohlagase bo tsenywa tirišong.

Dipeeletši tše mmalwa tše diswa ka go makala a datha le ka go mathale a ka fase ga lewatle di ka se tliše fela peeletšo ye mpsha, eupša di tla fana ka mananeokgoparara ao a hlokagalago gore go

be le kgolo ya theknolotši le ya diintasteri tša dikgokagano tša megala.

Karolo ye bohlokwa ya lesolo la rena la dipeeletšo ke diphetogo tše bohlokwa tša makala tše di tlišago phapano ye kgolo tše re di phethagatšago ka mafapheng a go swana le la enetši, dikgokagano tša megala, meetse le maemakepe le diporo. Diphetogo tše di tla kaonafatša go šoma gabotse le bokgoni, gomme tša fokotša tshe-nyegelo ya go dira kgwebo ka Afrika Borwa, le go hlholeletša peeletšo ye kgolo ya lekala la phraebete ka mananeokgoparara a ekonomi ya rena.

Mo lebakeng le re na le mafelo a tlabollo ya ekonomi ao a kgethegilego a 13 go ralala le naga, gomme ona a fa babeeletši diputseletšo tše di nepišitšwego go dipeeletšo, ditefišo tša metšhelo tše di kaonafaditšwego le thekgo go diromelwantle. Tše di fana ka motheo wo o kgahlišago wa botšweletši go dikhamphani tše di nyakago go abela bobedi mebaraka ya ka mo nageng le ya boditšhabatšhaba. Boleng bja tšona bo oketsegile go tšwela pele ka ge go hlomilwe Lefelo la Kgwebišano ya go se Lefelwe la ka Khonthinenteng ya Afrika, leo le thomilego go gwebišana semmušo mathomong a ngwaga wo.

Le ge e le gore lebelo la dipeeletšo le ile la nanya ka lebaka la diabe tša leuba le, gomme le diprotšeke tše mmalwa le tšona di ditetšwe, lesolo la dipeeletšo le thoma go gola ka lebelo gape.

Ge re dutše re eba le kgatelepele ka go phethagatšeng ga Leano la Peakanyoleswa le Tsošološo ya Ekonomi – gomme le nepišitše go mananeokgoparara, tlabollo ya diintasteri, tlhomo ya mešomo le peakanyoleswa ya makala – seemo sa dipeeletšo se tla kaonafala go tšwela pele. ▀